

Láthatóvá vált fogyatékoság

„az életék egyenlőségét a méltóság garantálja.”

(23/1990. (X. 31.) AB határozat, Sólyom László párhuzamos indokolása)

Miért van az, hogy akinek fontos az Emberi Lét, annak nehéz elviselni, ha egy közösségben élők folyvást csak beszélnek megértésről, toleranciáról, őszinteségről meg szociális érzékenységről, s amint éles helyzetbe kerülnek, mindent felülír valami láthatatlan erő. Ki marad a megértés, értés oldalán?

Az ENSZ vizsgálatai szerint, a világ fogyatékosággal élő személyeiről gyűjtött adatok alapján a cselekvés elodázhatatlan. Becslések szerint a világ népességének mintegy tíz százaléka – 650 millió ember! – él valamilyen fogyatékosággal. Mindezek alapján az ENSZ „a világ legnagyobb kisebbségének” nyilvánította a fogyatékosággal élő személyek csoportját.

A legmarkánsabb, stratégiai indikátora minden fogyatékoságügyi programnak, hogy senki ne szenvedjen semmiféle hátrányt pusztán azért, mert valamilyen testi, kommunikációs, szellemi vagy értelmi fogyatékoságban szenved!

De mit tehet az emberi jogokért küzdő a fogyatékosággal élő ember megfelelő, ha úgy tetszik egyenlő társadalmi szerepvállalásért? Mi újat mondhat az alkotmány jogász, ami valóban lebonthatja a falakat, és egyáltalán, hol lehet a szemléletváltás cezúrája?

Nem jogorvoslati, hanem jogvédő intézmény az országgyűlési biztosé, aki hivatalánál fogva az állampolgárok pártján szemléli az államszervezet hibáit, fedezi fel hiátusait. Alapjogi fundamentuma, hogy se átmenetileg se hosszabb távon ne sérüljön az állampolgári jogon járó ellátások minősége, a szolgáltatások spektruma, és legyenek világosan megfogalmazhatók az esetleges dilemmák, bármely döntés a normák keretei között legyen szabad. Leglényegesebb – és ma mégoly fontosabbá váló feladata – a közös nyelv megtalálása a panaszolt intézmény, vagy szervezet és a panaszkodók között. Megtalálni a kommunikáció feledett csatornáit, hogy a patthelyzetek feloldhatóvá, a reménytelen ügyek megoldhatóvá válhassanak. Nem a biztos megoldást garantálja az ombudsman, de szerepe szerint a megoldáshoz vezető út jelzője.

Feladata tehát a közigazgatás hibáinak feltárása során az emberi jogok érvényesülésével összefüggő elvi jellegű problémák mindennapi gyakorlatra fordítása, vagy az állami szervezeten belül az egyes államhatalmi szervek működése során az emberi jogokat korlátozó aktusokkal szembeni kontroll és ellensúly. Azaz, köteles minden kormányzati döntés alapjogi kereteit tartani és a felmerült alapjogi dilemmákat közvetíteni a kormány (értsd. a végrehajtó hatalom szervezeti struktúrája) számára – komplex ombudsmani eszköztárral –, ha tetszik ügykövetéssel reaktív módon, de pro-aktívan, az átfogó jogvédelem segítségével is.

Vajon hogyan hozhatók működésbe ezek a mechanizmusok a fogyatékoságügyben? A fogyatékoság különös helyzet – Magyarországon. A fejlett világ évtizedek óta természetesen él és viselkedik egy – amúgy tényleg – természetes helyzetben. Az épületekhez rámpa jár, a kommunikáció írható, olvasható, hallható (vö. érthető!) minden, valamilyen érzékszervében fogyatékos embernek, a munka természetes a csökkent képességűnek. Mindez magától

értetődő az óvodában, de az egyetemen vagy a sportpályán is. A hazai jogállami demokrácia ezt a normát is még épp tanulja. A *láthatatlanság gettójából* (sic. Könczei György) láthatóvá és hallhatóvá vált fogyatékossgal élő emberek sorra vívják a jogok harcát, mind hangosabban az elfogadást várják. Ezért is kell a biztos hangja, erősíteni a meglévőt.

Hangsúlyozni, hogy az emberi jogok alapvetőek, és mindenkit (mindig, mindenhol) megillető jogok, az Alkotmányunk ezt rögzíti, jogelméleti szempontból a legmagasabb jogforrási szinten deklarálva, ha egyébként a hétköznapi normák nem is mindig automatikusak.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa valamennyi polgárért dolgozik. De különös figyelemmel és felelősséggel, a fogyatékossgal élő emberek sajátosságaihoz illeszkedő szemlélettel, és eszközrendszerrel lép fel a fogyatékossgal élők jogainak védelmében. A jövőben e tevékenység pedig tovább bővül. Az *Emberi méltóság – korlátok nélkül* elnevezésű projekt-sorozatban 2009-ben „*Méltóképpen másképp*” címmel, a fogyatékossgal élők emberi jogait, a 21. század elvárásait feltérképező és lehetőség szerint megoldásokat kereső programot indítottunk, kutatva annak lehetőségeit, hogy az esélyek valóban egyenlővé válhassanak, a mégoly egyenlőtlen körülmények ellenére is.

A diszkrimináció tilalma és az esélyegyenlőség biztosításának állami célkitűzése nem fakultatív, hanem kötelező feladatot jelent. Ugyanakkor lássuk be, hogy egy krízishelyzet azonnali megoldása gyakran nem alapjogi, hanem létkérdés. A fogyatékos lét eleve a kirekesztődést indukálja. Tűrhetetlen, és megengedhetetlen, hogy a fogyatékossgal élő ember a társadalom türelmetlenségével is szembe találja magát. A kirekesztettség marginalizálódással jár, ami személyiség torzuláshoz is vezethet, végső soron az együttműködésre való alkalmatlanságot, ezzel a végleges társadalmon kívüliséget is jelentheti. Egyedül, és/vagy családotul! A munkalehetőségek szűkössége, társadalmi megbecsülés hiánya pedig további fizikai és lelki egészségromboló.

Nem titkolt célunk tehát, a hátrányos megkülönböztetés zsigeri gesztusainak tükröt állítva a társadalmi befogadás és elfogadás attitűdjét ingerelni. Ne írassák, mondassák, hogy „fogyatékos nemzet” vagyunk, mert képtelenné váltunk a másik másságának elfogadására. Vitára hívunk mindenkit, akinek fáj a pozitív diszkrimináció, vagy a látszattmegoldás, érveket pro és kontra! „Csak az jöjjön, aki bírja, aki tudja, hogy másképp csinálja”, mert közel húsz évvel a rendszerváltás után nem lehet gesztus, ami természetes.

„...a méltóság az emberi étellel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő. [...] Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól is, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit.” – mondta ki határozatában az Alkotmánybíróság. (64/1991. (XII. 17.) AB számú határozatában)

A gondolkodás intenzív, az érdekérvényesítési képesség jelentős, a fogyatékos szervezetek ereje átütő. Ennek eredményeként az egyik legfontosabb, a közelmúltban született európai dokumentum, a Madridi Nyilatkozat (2002), mely szerint a szemléletváltás filozófiai alapja, hogy a fogyatékos emberek végre nem jótékonykodást, hanem esélyegyenlőséget akarnak, és a hangsúly a rehabilitációról áttevődik a társadalom átalakításának globális filozófiájára,

amely *minden személy*, beleértve a fogyatékos embereket is, szükségleteinek befogadására és ellátására irányul.

Az aktivitás a nemzetközi szinterről hozzánk is elért. A magyar Országgyűlés 2007-ben hirdette ki az ENSZ által megfogalmazott „*A Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv*” –et, melynek legfontosabb üzenete a paradigmaváltás szükségessége és elodázhatatlansága! A jövő a szükségleten alapuló társadalmi vagy szociális modell. Ehhez elengedhetetlen a tudatosítás, a teljes és hatékony társadalmi részvétel és befogadás garanciája minden fogyatékkal élő számára. A cél pedig valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi fogyatékosággal élő személy számára, és a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítására. (1.cikk)
...van tennivalónk, bőven.

Budapest, 2009. február 27.

Prof. Dr. Szabó Máté
*az állampolgári jogok
országgyűlési biztosa*

dr. Borza Beáta
projektvezető